

Auki vaiko kiinni?

Kouluja koskeva koronakeskustelu Suomen, Ruotsin ja Japanin valtalehdissä

KAISA KANGAS

Koulujen sulkeminen on jakanut mielipiteitä korona-aikana. Asiantuntijoilla on ollut erilaisia ja jopa ristiriitaisiakin näkemyksiä asiasta. Poliittinen kysymys koulujen sulkemisesta kytkeytyy tieteellisiin kysymyksiin siitä, kuinka todennäköisesti lapset sairastuvat ja missä määrin he levittävät tautia. Keväällä 2020 tutkimustieto asiasta oli epävarmaa, ja eri aineistoihin perustuvissa tutkimuksissa päädyttiin erilaisiin tuloksiin. Näin tutkimuksia saatettiin käyttää perustelevaan niin koulujen sulkemista kuin auki pitämistäkin. Toisaalta eri asiantuntijat saattoivat päätyä erilaisiin politiikkasuosituksiin, vaikka heidän tieteelliset arvionsa olisivat olleet samankaltaisia.

Tilannetta voi analysoida saksankielisellä käsitteparilla *das Sein* ja *das Sollen*. Sein viittaa siihen, miten asiat ovat. Sollen puolestaan kuvaa asioitten toivottua tilaa, sitä miten niiden pitäisi olla.¹ Asiantuntijat voivat olla yhtä aikaa samaa mieltä jostakin Sein-väitteestä (ei ole tieteellistä näyttöä, että koulusulut hillitsisivät merkittävästi epidemiaa) ja eri mieltä Sollen-väitteestä (pitäisikö koulut sulkea). Asiantuntijamielipiteet saattavat pohjautua esimerkiksi erilaisiin tapoihin punnita riskejä – yhtäältä tartuntariskiä ja toisaalta koulusulun riskejä. Tutkimuksissa on arvioitu etäopetusajan lisännen esimerkiksi oppimisen eriarvoisuutta perhetaustan mukaan (esim. Jæger & Blaabæk 2020; Helske ym. 2021; van de Werfhorst 2021). Toisaalta taas on esitetty, että oppimistulokset olisivat parantuneet (Meeter 2021). Täysin yhtenäisiä eivät siis ole Sein-kategoriaankaan kuu-

lut tutkimustulokset. Yksi selitys saattaa olla, että maakohtaiset olosuhteet ovat erilaisia.

Analysoin tässä katsauksessa kolmen maan – Suomen, Ruotsin ja Japanin – koulujen sulkemista koskevaa lehdistökeskustelua keväällä 2020. Kullakin maalla oli omanlaisensa koronastrategia, johon koulupäätökset liittyivät. Ruotsissa peruskoulut pidettiin auki koko kevään 2020. Analysoidessaan Ruotsin koronatoimia koskenutta mediakeskustelua Katarina Girtli Nygren ja Anna Olofsson (2021) esittävät, että Ruotsin valitseman liberaalin strategian puolustamisesta tuli kansallisen identiteetin rakennusaine. Ruotsalaiseen koronakeskusteluun ilmestyi termi ”kansanterveysnationalismi” (*folkhälsonationalism*), johon sisältyy ajatus Ruotsin erityislaatuisuudesta. Suomessa epidemia taas nähtiin kansallisena kriisinä, ja sitä tarkasteltiin kansallisen turvallisuuden näkökulmasta. Suomi ryhtyi paljon voimakkaampiin koronatoimiin kuin Ruotsi – esimerkkinä muun muassa koulujen sulkeminen alimpia luokkia lukuun ottamatta ja Uudenmaan eristäminen. Onkin kiinnostavaa vertailla keskustelua kahdessa erilaisen tien valinnessa naapurimaassa. Kolmannen, ikään kuin ulkopuolisen vertailukohtaan tarjoaa Kiinan naapurimaa Japani, jonne tauti levisi varsin aikaisessa vaiheessa ja joka pyrki aluksi perustamaan strategiansa paikallisiin toimiin ja tartuntaryppäiden ehkäisyyn laajojen sulkujen sijaan. Japanissa pääministeri pyysi kaikkia kouluja sulkemaan ovensa helmikuun lopussa. Maan hallitus perui pyynnön 20.3.2020. Epidemiatilanteen pahentuessa paikalliset päättäjät päätyivät kuitenkin sulkemaan käytännössä kaikki koulut. Viime kädessä päätöksenteko tapahtui paikallistasolla.

1 Käsitteparia *is/ought lienee ensimmäisenä käyttänyt skotlantilainen filosofi David Hume (1711–1776).*

Analyysini pohjautuu kolmen valtalehden (Helsingin Sanomat [HS], Dagens Nyheter [DN] ja Asahi shinbun [AS]) kirjoituksiin. Tarkasteluajanjaksolla HS ja DN olivat levikiltään maidensa suurimpia päivälehtiä, AS toiseksi suurin. Lähtökohdiana on, että lehdet heijastavat maassa vallalla olevia kulttuurisia näkemyksiä ja poliittisia ratkaisuja, mutta pyrkivät myös vaikuttamaan niihin. Kysyisiä lehtiä voi pitää liberaaleina suhteessa maansa lehdistön yleiseen linjaan.

Kiinnostuksen kohteena on, miten lehdet ja ne henkilöt, joille lehti antaa äänen, käsittelevät tieteellistä tietoa koulujen sulkemiseen liittyvän keskustelun yhteydessä. Journalistin voi olla vaikea tehdä asiantuntijoiden näkemysten taustoja ja merkityksiä maallikoille ymmärrettäväksi, jolloin erimielisyys voi näyttäytyä hämmentävänä. Näin vaikuttaisi käyneen myös koronakriisin kohdalla (Jallinoja & Väliaverron 2021; Bucchi & Saracino 2020). Tätä silmällä pitäen tarkastelen, kuinka Sein- ja Sollen-pohjaiset argumentit näkyvät lehtien välittämässä keskustelussa ja miten asiantuntijoiden mahdollisten erimielisyyksien – sekä lehtien sisäisessä keskustelussa että niiden välillä – voi nähdä rakentuvan niistä. Etäopetusjakson aikaista keskustelua HS:ssa on aiemmin analysoitu lastensuojelun näkökulmasta (Saviso 2021).

Aineistona käytän kirjoituksia, joissa käsiteltiin koronavirukseen liittyvää tieteellistä tietoa tai asiantuntijalausuntoja. Aineistopyynnöllä sain Helsingin Sanomilta ajanjaksolta 13.3.–15.6.2020 artikkelit, joissa esiintyi kirjainyhdistelmä ”korona”. Alkupisteenä on päivämäärä, jolloin epidemiavaihe oli alkamassa, ja päätepisteenä poikkeusolojen loppuminen. Erittelin artikkelien joukosta ne, jotka sisälsivät itse virusta koskevaa tieteellistä tietoa tai asiantuntijamielipiteitä. Yhteensä HS:n aineisto kattaa 442 artikkelia. DN:n aineiston (295 artikkelia) keräsin vastaavalla tavalla ajanjaksolta 1.3.–15.6.2020 tekemällä lehden nettisivuilla haun sanalla ”corona”. Aloitin tarkastelujakson aiemmin, koska epidemian alkoi Ruotsissa aiemmin. AS:n aineiston (638 artikkelia) keräsin vastaavalla tavalla nettihaualla, käyttäen sanaa ”korona”. AS:sta keräsin aineistoa 24.2.–25.5.2020. Tarkastelujakso alkaa pari päivää ennen pääministerin koulusulkupyynnön (27.2.2020) ja päättyy päivämäärään, jolloin Japanin viimeisetkin hallintoalueet lakkasivat ole-

masta hätätilassa.² Koska AS:n aineisto oli erityisen laaja, rajasin pois paikallisuutiset ja ulkomaa-uutiset. Tässä katsauksessa tarkastelen aineistoja niiltä osin kuin ne käsittelevät koulusulkuja tai lasten sairastuvuutta ja tartuttavuutta.

Koulut ja lasten tartuttavuus DN:ssa

Maaliskuun 2020 alussa Ruotsissa keskusteltiin siitä, pitäisikö koronaviruksen riskialueilla hiihtolomalla käyneet lapset asettaa karanteeniin. Periaatteessa päätökset tehtiin kuntatasolla, mutta Ruotsin kansanterveysviraston Folkhälsomyndighetenin (FHM) suositus oli, että ne, joilla ei ole oireita menevät normaalisti kouluun tai töihin (ks. DN 1.3.2020). Kysymys nousi esiin kolmessa aineiston uutisessa, ja sitä käsiteltiin jälkikäteen kolmessa Ruotsin koronatoimiin kriittisesti suhtautuvassa pääkirjoituksessa.

Taustalla vaikutti FHM:n omaksuma ajattelu, jonka mukaan oireettomat eivät juurikaan tartuttaneet. Uutisoinnissa kysymys kytkeytyi myös WHO:n Kiinasta keräämään aineistoon, jonka mukaan lapsilla esiintyi vain vähän tartuntoja eikä tiedossa ollut yhtään tapausta, jossa lapsi olisi tartuttanut aikuisen. Kun raportti esiteltiin (DN 1.3.2020), annettiin ensin ääni valtionepidemiologi Anders Tegnellille, joka arvioi raportin luotettavaksi ja totesi, ettei ole kohtuullista sulkea kouluja. Tämän jälkeen tuotiin esiin karanteenit ja päästettiin ääneen niitä kannattava kirjailija Lena Einhorn, joka on koulutustaustaltaan lääkäri ja virologi. Kun DN uutisoi Staffanstorpin kunnan päätöksestä asettaa karanteeniin kaikki riskialueilla olleet, asiaa puolestaan taustoitettiin näin (DN 1.3. 2020b):

FHM katsoo, että terveiden koululaisten sulkeminen pois koulusta ei ole tehokas toimi tartuntojen leviämisen estämiseksi, sillä ei ole tutkimusnäyttöä siitä, että lapset tartuttavat.

Vaikka yhdessä uutisessa esiintyi Einhornin kaltainen kriittinen ääni, tukivat otsikot (”Kansanterveysvirasto: lapset eivät tartuta samassa määrin kuin aikuiset”; ”Kunta uhmaa viranomaisten koronaohjeita”) ja ingressit FHM:n linjaa, eivätkä eriväät näkökulmat tulleet niistä ilmi. Toisaalta

² Japanissa hätätilan julistaminen oli paikallinen toimi, johon ei sisällynyt samanlaisia laajoja juridisia valtuuksia kuin esimerkiksi Suomen valmiuslakeihin.

kriittisissä pääkirjoituksissa korostettiin lasten tarttuvuutta koskevan tiedon epävarmuutta (DN 8.3.2020).

Koulujen sulkemiseen liittyvässä uutisoinnissa FHM:n asiantuntijat eivät arkaileet ottaa kantaa Sollen-kysymyksiin. Tegnell ja FHM:n pääjohtaja puolsivat koulujen auki pitämistä. Perusteeksi nousi paitsi tutkimustieto myös koulun sosiaalinen ja yhteiskunnallinen rooli: joillekin lapsille se oli ainoa turvallinen paikka missä olla. Lisäksi tuotiin esiin, että terveydenhuolto kärsisi, jos työntekijöitä jäisi lasten kanssa kotiin.

Aineistossa kukaan ruotsalainen asiantuntija ei esittänyt koulujen sulkemista, mutta Ruotsin linja asetettiin vastakkain koulut sulkeneiden naapurimaiden kanssa. Yhdessä uutisessa (DN 18.3.2020) haastateltiin tanskalaista ja norjalaista asiantuntijaa, jotka pitivät Ruotsin ratkaisua huonona. Toinen vetosi siihen, että lapset olivat merkittäviä tartunnanlevittäjiä esimerkiksi influenssassa. Molemmat pitivät koulujen auki pitämistä ”ihmiskokeena”. Haastattelujen yhteydessä DN toi esiin, ettei ole vertaisarvioituja tutkimuksia, joiden mukaan lapset tartuttaisivat merkittävästi. Asiantuntijoiden näkemyserot eivät liittyneet niinkään tieteellisiin Sein-kysymyksiin kuin varovaisuusperiaatteen liittyviin Sollen-kysymyksiin.

Helsingin Sanomat

DN:ssa esitettiin siis erilaisia näkökulmia koulujen sulkemisesta, vaikka asiantuntijoista äänen saivatkin useimmiten avointa linjaa kannattavat ja sulkemista vastustavat FHM:n edustajat. HS:ssa vastaavaa keskustelua ei maaliskuussa käyty. Kolmessa artikkelissa mainittiin joko että lasten osuus varmistettujen tapausten joukossa oli vähäinen tai että vakava tauti oli lapsilla harvinainen. Koulujen sulkeminen tuli esiin vain yhdessä asiantuntijahaastattelussa, mutta sitä käsiteltiin tiukasti *Sein*-näkökulmasta (HS 14.3.2020a):

(...) koulujen ja päiväkotien sulkemisen tehosta ei ole [THL:n projektipäällikkö Anna] Katzin mukaan toistaiseksi näyttöä. Lapsissa on vain vähän sairastuneita, eikä vielä tiedetä, miten tehokkaasti he tartuttavat tautia.

Tieteellistä tietoa ei yhdistetty poliittiseen keskusteluun, vaan sitä sisältävän uutisoinnin keskiössä olivat epidemian tilannekuva ja käytännön toimintaohjeet. Tämä selittyy osittain sillä, että Suomessa tehtiin koronatoimia niin nopealla aikataululla, ettei niistä ehditty käydä julkista kes-

kustelua etukäteen. Osaltaan keskusteluun vaikutti sekin, että korkeakoulut ja monet yksityiskoulut olivat siirtyneet etäopetukseen jo ennen valtioneuvoston päätöstä sulkea koulut. Suomi oli kriisitilassa, Ruotsi ei.

Koulujen sulkemista edeltävässä tieteellistä tietoa sisältävässä aineistossa aihetta käsiteltiin poliittisena kysymyksenä vain kerran (HS 14.3.2020b):

Opposition kansanedustajat vaativat torstaina [12.3.] eduskunnassa oppilaitosten välitöntä sulkemista, kuten on Tanskassa ja Norjassa jo päätetty tehdä. (...) Vuonna 2007 julkaistun amerikkalaistutkimuksen mukaan vuoden 1918 espanjantaudin aikana kuolleisuus oli vähäisintä niissä osissa Yhdysvaltoja, joissa koulut suljettiin jo ennen epidemian alkamista ja joissa kouluja pidettiin pisimpään suljettuina.

Vaikka kirjoittaja ei eksplisiittisesti ottanut kantaa koulujen sulkemiseen, hän teki niin implisiittisesti tarjoamalla argumentin sulkemisen puolesta muttei sitä vastaan. Tapa, jolla espanjantautiin viitattiin, rinnastuu kiinnostavasti DN:n artikkeliin (DN 20.3.2020), joka oli otsikoitu ”Espanjantaudin aikana lapset lähetettiin kouluun ja se pelasti heidät”. Historia-artikkelissakin tuli esiin koulun sosiaalinen ja yhteiskunnallinen merkitys, joka oli paljon voimakkaammin läsnä DN:n kuin HS:n uutisoinnissa.

Etäopetuspäätöksen jälkeen ajanjaksolle 17.–23.3.2020 ajoittui kahdeksan varsinaiseen aineistoon sisältyvät uutista ja yksi pääkirjoitus, jotka käsitelivät aihetta. Uutiset keskittyivät tyypillisesti kertomaan päätöksistä ja niiden käytännön vaikutuksista. Lähiopetuksen loppumisen haittavaikutuksia ei tuotu juurikaan esiin. Yhdessä uutisessa tosin todettiin seuraavasti (HS 18.3.2020):

Monille koululaisille koulu on kuitenkin juuri se paikka, missä tavataan turvallisia aikuisia, eivätkä kotioloit välttämättä ole opiskelulle otolliset.

Asiaa käsiteltiin pikemminkin ratkaistavana ongelmana kuin poliittisen päätöksen epäkohtana. Samantapainen näkökulma toistui pääkirjoituksessa (HS 22.3.2020b):

On kuitenkin selvää, että näin laajamittainen etäopetus ei voi korvata kaikkea sitä hyvää, mikä on tarjolla lähiopetuksessa. Poikkeukselliset ajat jatkuvat todennäköisesti pitkään, joten jo nyt täytyy ryhtyä miettimään, miten takamatka pystytään kuroma kiinni.

Koululaisten ja perheiden tarve tuelle ei ole kadonnut minnekään. Nyt se vain täytyy tarjota toisella tavalla ja aktiivisesti tuen kohteita tavoittaen.

Eräässä uutisessa (HS 19.3.2020) erityisluokan opettaja antoi etäkoulua varten vinkkejä. Oletuksena näytti olevan, että kotona on aikuinen ohjaamassa koululaisen päivää. Mediadiskurssissa on aina sisäänrakennettuna ideaalisen lukijan subjekti-positio (Fairclough 2015, 78), ja tässä vinkkilistassa se oli etätöitä tekevä, keskiluokkainen vanhempi. Vanhemmat, joilla ei ollut mahdollisuutta etätöihin, jäivät näkymättömiksi eikä lehti puhunut heille.

Useimmissa artikkeleissa oli taustaoletuksena – joskaan ei eksplisiittisesti – että koulut *täytyi* sulkea. Vaihtoehtoja ei esitetty. Lähimmäs kriittistä pääsi jutusteleva Sunnuntai-liitteen kolumni (HS 22.3.2020a), jossa kirjoittaja kertoi kokemuksistaan Siperiasta, missä koulu suljettiin influenssan takia, mutta kun oppilaat lopulta palasivat kouluun, he sairastuivat heti, jolloin koulu taas suljettiin. Koulujen sulkemisen yhteiskunnallisia haittoja hän ei tuonut esiin eikä ottanut suoraan kantaa tehtyyn päätökseen.

Varsinainen keskustelu kouluista alkoi HS:ssa vasta huhtikuun lopulla, kun pohdittiin koulujen avaamista. Tätä ennen julkaistiin joitakin artikkeleita, joissa käsiteltiin tieteellistä tietoa lasten tartuttavuudesta ja koulusulkujen vaikutuksesta epidemiaan. Vaikka uutisoitujen raporttien ja tutkimusten tulokset tyypillisesti viittasivat siihen suuntaan, että tautitapaukset olivat lapsilla harvinaisempia, uutisoitiin niistä varovaisesti. Siinä missä DN otsikoi ”Kansanterveysvirasto: lapset eivät tartuta samassa määrin kuin aikuiset” (DN 1.3.2020a), otsikoi HS samansuuntaisista aineistoista kirjoittaessaan ”Lapsikin voi sairastua vakavasti” (HS 27.3.2020) tai ”Lasten rooli viruksen leviämässä on epäselvä” (HS 17.4.2020). 27.3. artikkelin lopussa kirjoittaja nojautui vertaisarvioimattomaan, netissä julkaistuun tutkimukseen ja totesi, että ”Suomenkin kannatti pistää koulut kiinni.”

Ennen päätöstä koulujen avaamisesta näytti uutisoinnin perusteella kertyvän yhä enemmän tutkimustietoa, jonka nojalla lapset eivät juuri tartutta- neet tai sairastuneet. Toukokuun alussa kuitenkin uutisoitiin kahdesta uudesta, vertaisarvioimattomasta tutkimuksesta, joiden mukaan lapset tartuttivat yhtä paljon kuin aikuisetkin. Toisen oli tehnyt saksalainen ryhmä, jota veti Angela Merkelin koronaneuvonantajana toiminut Christian Dros- ten. Kyseinen tutkimus noteerattiin myös DN:n aineistossa, ja on kiinnostavaa vertailla, kuinka eri tavalla nämä kaksi lehteä sitä käsittelivät.

HS käsitteli tutkimusta yhteensä kolmessa artikkelissa. Kun tutkimus esiteltiin (HS 4.5.2020), asiaa pohjustettiin koulujen avaamisella, ja tutki- mus asetettiin vastakkain suomalaisten terveysvi- ranomaisten arvion kanssa, jonka mukaan lapset eivät merkittävästi levittäneet virusta. Artikkelista piirtyi narratiivi, jossa uusi tutkimus ikään kuin kumosi aiemmat tiedot. Kaksi päivää myöhem- min julkaistiin otsikolla ”Koulujen avaaminen on tieteen valossa ristiriitaista” uutinen, jossa listattiin erilaisia tutkimuksia ikään kuin kahden eri kan- nan puolesta: koulujen kiinni pitämisen ja niiden avaamisen (HS 6.5.2020).

DN:n aineistossa saksalaistutkimus mainittiin kerran, uutisessa, joka oli otsikoitu ”Tällä tavoin lasten immuunijärjestelmä voi suojella heitä va- kavalta covid-19-taudilta” (DN 19.5.2020). Siinä, missä tutkimukset kytkettyivät HS:n uutisoinnissa koulujen avaamiseen, kytkettyivät ne DN:ssa FHM:n päätökseen, jonka mukaan las- ten kesäaktiviteetit voitaisiin järjestää normaalisti. Myös tässä uutisessa tutkimus esitettiin vasta- painona FHM:n arvioille lasten sairastuvuudesta ja tartuttavuudesta. Sille annettiin kuitenkin pal- satilaa vain yksi kappale:

Argumenttina sille, että lapsilla on kehossaan yhtä pal- jon virusta kuin aikuisilla ja että lapset tartuttavat yhtä paljon kuin aikuiset, käytetään usein erästä ns. pre- print-tutkimusta, jonka takana on Saksan vastine Anders Tegnellille, virologi Christian Dros- ten. Tämä tutkimus on kuitenkin kyseenalaistettu.

Tämän jälkeen tuotiin esiin toisenlaiseen joh- topäätökseen päätyneitä tutkimuksia. Viimeinen sana annettiin Tegnellille, jonka mukaan oli ”suu- ri todennäköisyys, että lapset tartuttavat varsin vä- hän”. Otsikko- tai ingressitasolla DN:n jutusta ei käynyt ilmi, että mitään vastakkaista näkökulmaa olisi. Sama vertaisarvioimaton tutkimus siis kehys- tettiin HS:ssa varteenotettavaksi ja DN:ssa epäus- kottavaksi.

Koulut ja lasten tartuttavuus AS:ssa

Koronavirus tuli Japaniin varhain. Jo tammi- kuun 2020 lopulla terveysministeriö (Ministry of Health, Labor and Welfare, MHLW) katsoi tartuntoja tapahtuneen maan sisällä (MHLW 28.1.2020). Ensimmäinen koronakuolema rekis- teröitiin helmikuun puolivälissä. Kiinasta saapu- nut tartunta-aalto näytti tasoittuvan maaliskuun puolivälissä, mutta epidemiatilanne paheni kuun

loppupuolella, ilmeisesti Yhdysvalloista ja Euroopasta tulleiden tartuntojen myötä (AS 28.4.2020).

Myös koulusulkuihin liittyvä kehitys oli kaksivaiheinen. Pääministeri Shinzō Abe pyysi torstaina 27.2. kouluja sulkemaan ovensa koko maassa. Pääministerillä ei ollut toimivaltuuksia sulkea kouluja, joten pyyntö ei ollut juridisesti sitova. Jo tätä ennen kouluja oli suljettu paikallisesti alueilla, joilla epidemiatilanne oli paha. (AS 27.2.2020.) Epidemiatilanteen tasoittuessa hallitus ilmoitti, että pyyntö pitää koulut kiinni perutaan (AS 21.3.2020). Huhtikuulle tultaessa tilanne kuitenkin paheni siinä määrin, että monet alueet jatkoivat koulusulkuja. Terveysministeriön tietojen mukaan 22.4. oli suljettuna 95 prosenttia Japanin peruskouluista ja 97 prosenttia lukiotasoisista kouluista (MHLW 22.4.2020, 30).

AS otti usein kriittisen kannan pääministerin esittämään sulkemispyyntöön. Lehti eroaakin DN:sta ja HS:sta siinä, että se asettui selvästi valanpitäjää ja tehtyjä päätöksiä vastaan. Pääkirjoituksissa pääministeriä kritisoitiin yhtäältä tieteen ja asiantuntijuuden näkökulmasta – tämä oli pyytänyt kouluja sulkemaan vaikkei hallituksen asettama korona-asiantuntijapaneeli ollut sitä suositellut – ja toisaalta käytännön hankaluuksien ja yhteiskunnallisten vaikutusten näkökulmasta (ks. esim. AS 29.2.2020). Kirjoituksissa korostui pyynnön mielivaltaisuus ja yhtäkkisyys: alueilla ja kouluilla ei ollut aikaa varautua. Kriittisissä näkökulmissa nousivat esiin esimerkiksi vaikutukset kahden työssäkäyvän vanhemman perheisiin ja yksinhuoltajaperheisiin (AS 28.2.2020a).

Tämä rinnastuu kiinnostavasti HS:n ideaalisen lukijan subjektiposition. Etäopetukseen siirtymistä koskevaan HS:n uutisointiin oli sisäänrakennettuna ideaalisen lukijan subjektipositio: etätöitä tekevä, oletettavasti keskiluokkainen vanhempi. Ne vanhemmat, joilla ei ollut mahdollisuutta etätöihin, jäivät näkymättömiksi, eikä lehti puhutellut heitä. AS:n näkökulmakirjoituksissa mainittiin työssäkäyvät äidit sekä yksinhuoltajat, ja tällaiset ihmiset myös saivat äänen haastateltavina lehden palstoilla. On tosin syytä huomioida, että Suomessa etätö oli laajamittaisempaa kuin Japanissa.

AS:ssa koulujen sulkemista, avaamista, ja koulululun jatkamista koskevassa uutisoinnissa saatiin tuoda samassa jutussa esiin useita näkökulmia – haastatella sekä lääketieteen asiantuntijoita että esimerkiksi kasvatustieteilijöitä, rehtoreita, äitiä joka pelkäsi lastensa sairastuvan koulus-

sa, työssäkäyvää äitiä, ja yksinhuoltajaäitiä joka ei tiennyt, kuinka selviäisi koulujen mennessä kiinni (AS 28.2.2020c).

Kun koulusulkuja oltiin huhtikuun alussa jatkamassa, AS otti pääkirjoituksessaan (AS 3.4.2020) aiempaa maltillisemman linjan. Lehti nosti esiin hallituksen asiantuntijapaneelin näkemyksen, jonka mukaan lapsilla oli vähäinen rooli tartuntojen leviämässä, mutta ei asetunut vastustamaan koulusulkuja, vaan tyytyi toivomaan, että koulut pysyisivät auki alueilla, joilla tartuntoja oli vähän.

”Perustuslaillinen oikeus opetukseen on uhatuna koronaviruksen vuoksi”, lehti (AS 3.4.2020) kirjoitti ja niin tehdessään otti implisiittisesti position, jossa syy koulusulkujen jatkumiseen oli ulkoisissa olosuhteissa eikä poliittisissa päättäjissä. Koulusulkujen haitat lapsille nähtiin nyt – vähän kuin HS:ssakin – ennemmin ratkaistavina ongelmina kuin vasta-argumentteina. Kirjoituksen loppu korosti toivoa ja tulevaisuususkkoa ja sellaisena kenties heijasteli kriisimentaliteettia:

Keväästä tulee rankka, mutta sen myötä monet lapset ymmärtänevät koulutoverien kanssa samassa luokahuoneessa opiskelemisen merkityksen. Toivomme vilpittömästi, että tämä kokemus on siemen tulevaisuuden kasvulle. (AS 3.4.2020)

Kuten pohjoismaiset vertailulehdet myös AS saattoi asettaa vastakkain erilaisia asiantuntijänäkökulmia. Pääministerin pyydettyä kouluja sulkemaan julkaistiin uutinen otsikolla ”Estääkö koko maan koulusulku tartuntoja? Myös lääkäreiden mielipiteet jakautuvat” (AS 28.2.2020b). Haastattelussa oli kolme asiantuntijaa, joista yksi toi esiin lasten roolin influenssan leviämässä ja samat espanjantautia koskevat tiedot, joihin oli viitattu myös HS:ssa. Kaksi muuta kertoivat lasten sairastumisten olevan harvinaisia ja huomauttavat – kuten ruotsalaisetkin asiantuntijat – vaarasta, että terveydenhuollon henkilökuntaa jäisi koulusulkujen vuoksi kotiin hoitamaan lapsia. Näkemyserot saattoivat olla pikemminkin asiantuntijoiden tulkinnoissa kuin näiden käsityksissä tieteellisestä tiedosta, mutta tätä lehti ei eritellyt. Haastattelut esitettiin peräjälkeen yksi kerrallaan, eikä erilaisten näkökulmien välille muodostunut dialogia. Koulujen mahdollista avaamista huhtikuussa käsiteltäessä (AS 25.3.2020) puolestaan asetettiin vastakkain hallituksen asiantuntijapaneelin varapuheenjohtajan näkemys, jonka mukaan oli epätodennäköistä, että lapset levittäisivät tautia, ja se tosiseikka, että Euroopassa kouluja oli suljettu laajasti.

Vaikka näkökulmakirjoituksissa käsiteltiin yhteiskunnan kokonaiskuvaavaa ja suhtauduttiin aluksi koulusulkuihin varsin kriittisesti, oli tieteelliseen tietoon liittyvä uutisointi usein samaan tapaan varovaista kuin HS:ssa (esim. AS 2.4.2020 ja HS 27.3. 2020). Mielenkiintoista on myös, että toisin kuin HS:n tai DN:n aineistossa, on AS:n aineistossa jonkin verran artikkeleita, joissa asiantuntijat kertoivat, miten tulisi toimia, jos oma lapsi sairastuu. Taustalla oli siis implisiittinen oletus, että lasten sairastuminen oli olemassa oleva, varteenotettava uhka. Monesti näissä artikkeleissa tosin tuotiin esiin, että sairastuminen ja etenkin vakavat oireet olivat lapsilla harvinaisia.

Yhteenveto ja pohdinta

Tarkastelluista lehdistä Asahi shinbun oli kriittisin vallanpitäjiä kohtaan ja kritisoi useissa näkökulmakirjoituksissa pääministerin pyyntöä sulkea koulut. Epidemian pahetessa lehti lakkasi suhtautumasta koulusulkuihin tuomitsevasti mutta jatkoi niiden yhteiskunnallisten vaikutusten esillä pitämistä. Kriittisyys selittynee osin sillä, että AS on liberaali lehti, joka muutenkin suhtautuu usein kriittisesti Japanin konservatiivhallituksiin. Dagens Nyheterissä käytiin maaliskuussa keskustelua erilaisista näkökulmista, joista osassa kannatettiin koulujen sulkemista. Koulun sosiaalinen ja yhteiskunnallinen merkitys oli vahvasti läsnä lehden uutisoinnissa. Helsingin Sanomissa koulujen siirtämistä etäopetukseen ei kritisoiu käytännössä lainkaan, vaan se näyttäytyi välttämättömyytenä, jolle ei ollut vaihtoehtoja.

Lehdistä HS esitti koulukeskustelussa vähiten kritiikkiä hallitusta kohtaan. Tämä ei selity lehden poliittisella suuntautumisella, sillä lehti on muutoin kritisoinut aktiivisesti Sanna Marinin hallitusta ja sen koronatoimia. Luultavampi selitys on, että keväällä 2020 koronavirusta käsiteltiin Suomessa kansallisena kriisinä, turvallisuusviitekehityksessä. Keskustelussa toistuivat maininnat poikkeustilasta, valmiuslakien käyttöönotosta ja rauhan ajan suurimmasta kriisistä. Ruotsissa ja Japanissa vastaavaa vallan hallitukselle keskittävää poikkeuslainsäädäntöä ei ole. Nämä lainsäädäntöön liittyvät tekijät ja niiden hallitukselle suomat mahdollisuudet ovat osaltaan määrittäneet epidemian hoitoa ja keskustelua siitä. Omalta osaltaan voi vaikuttaa sekin, että toisen maailmansodan ulkopuolella pysytelleessä Ruot-

issa ei ylipäänsä nähdä laajamittaisia kriisejä ja katastrofeja samalla tavalla mahdollisina skenaarioina kuin Suomessa.

Vaikka DN:n päätoimittaja Peter Wolodarski suhtautui pääkirjoituksissaan Ruotsin linjaan kriittisesti ja lehti julkaisi muitakin kriittisiä näkökulmia, painottuivat sen uutisoinnissa FHM:n ja valtionepidemiologi Anders Tegnellin näkemykset. Siinä missä HS saattoi pyytää yliopistotutkijoita arvioimaan erilaisten aineistojen ja raporttien luotettavuutta, DN pyysi arvion tyypillisesti Tegnelliltä. Uutisissa myös käytettiin FHM:n arviota taustatietona tavalla, joka saattoi saada ne näyttämään objektiiviselta totuudelta. Tässä suhteessa HS:n ja AS:n uutisointi oli varovaisempaa ja pyrki enemmän tasapainottelemaan erilaisten näkökulmien välillä. Tegnellin keskeistä roolia heijastelee myös se, että virologi Christian Drosteniin viitattiin ”Saksan vastineena Anders Tegnellille” (DN 19.5.2020) eikä esimerkiksi Angela Merkelin koronaneuvonantajana.

Yksi uutisointiin vaikuttanut tekijä saattaa olla, että keväällä 2020 koronapäätökset tehtiin Ruotsissa paljon asiantuntijavetoisemmin kuin Suomessa ja Japanissa. Suomessa myös poliitikot olivat näkyvästi esillä julkisessa keskustelussa. Siinä missä DN:n päätoimittaja Wolodarski saattoi vaatia poliitikkoja ottamaan enemmän vastuuta (ks. esim. DN 8.3.2020), AS:n näkökulmakirjoituksissa kritisoitiin poliitikkoja siitä, etteivät nämä kuunnelleet asiantuntijoita. Ruotsissa Tegnell teki päätökset, kun taas Suomessa ja Japanissa asiantuntijoilla oli enemmän neuvoa antava rooli. Tällöin tieteelliset kysymykset eivät Ruotsissa politisoituneet samalla tavalla, vaan FHM nähtiin niiden suhteen auktoriteettina. Uutisia laadittaessa ei kenties koettu samanlaista tarvetta tuoda esiin vaihtoehtoisia asiantuntijanäkökulmia kuin Suomessa.

DN:n haastattelemat FHM:n asiantuntijat puolsivat koulujen pitämistä auki ja tyypillisesti perustelivat sitä koulun sosiaalisella ja yhteiskunnallisella merkityksellä. Kukaan aineistossa haastatelluista ruotsalaisiasiantuntijoista ei kannattanut peruskoulujen sulkemista, mutta näiden näkemykset asetettiin vastakkain toista mieltä olevien norjalaisten ja tanskalaisten asiantuntijoiden kanssa. Tämä linkittyi kiinnostavasti DN:n pääkirjoituksia ja mielipidepalstaa aineistonaan käyttäneessä tutkimuksessa (Giritli Nygren & Olofsson 2021) esiin nousseeseen narratiiviin, jossa Ruotsi ja Tegnell asetettiin vastakkain muun

maailman ja ulkomaisten asiantuntijoiden kanssa ja jossa Ruotsin strategian puolustamisesta ulkopuolista kritiikkiä vastaan tuli kansallisen identiteetin rakennusaine.

Ruotsalaisessa diskurssissa siis korostui maan erityislaatuisuus ja kansallinen identiteetti vähän samaan tapaan kuin aikoinaan amerikkalaisen journalisti Marquis Childsin kirjassa *Sweden, The Middle Way*, joka julkaistiin vuonna 1936. Suomessa taas poliittiset päätökset on usein esitetty ”ainoana vaihtoehtona”, mitä kansallisen kriisin korostus ja turvallisuusviitekehys myötäilevät. Kiinnostavaa on myös, että HS:n ja AS:n tapaa käsitellä tutkimustietoa oli varovaisuudessaan samankaltainen – ei uskallettu varauksetta sanoa, että lapset eivät sairastuisi tai tartuttaisi. Siinä missä kahdessa varsin erilaisessa maassa, Suomessa ja Japanissa, ei haluttu epävarman tiedon valossa ainakaan aliarvioida virusriskiä, välitettiin Ruotsissa

mielikuvaa riskien pienuudesta. Tämäkin vertailu vahvistaa käsitystä Ruotsin poikkeuslaatuisuudesta.

Lehtien haastattelemilla asiantuntijoilla saattoi olla keskenään eriäviä näkemyksiä koulujen sulkemisesta Sollen-kysymyksenä, vaikka näiden tieteelliset tilannekuvat (Sein) olisivat olleet samantyyppiset. Osa asiantuntijoista korosti, ettei koulusulkujen epidemiaa hillitsevästä vaikutuksesta ollut tieteellistä näyttöä. Toiset saattoivat taas katsoa, että kun viruksesta ei vielä tiedetty paljon, oli koulut parempi sulkea. Tätä perusteltiin usein rinnastamalla tilanne influenssaan, jossa lapsilla on merkittävä rooli tartuttajina. Aiheeseen kytkeytyi myös kysymys siitä, kuinka epidemiaan liittyviä riskejä tulisi punnita suhteessa koulusulkujen lapsille ja yhteiskunnalle aiheuttamiin riskeihin. Näihin kysymyksiin liittyy arvovalintoja, jotka eivät ole ratkaistavissa puhtaasti tieteellisin perustein.

KIRJALLISUUS

- Bucchi, Massimiano & Saracino, Barbara (2020) Sacred, Supportive and Confident in Science (but a little confused by expert communication). Public Understanding of Science blog 19.4.2020. <https://sagepubs.blogspot.com/2020/04/italian-citizens-and-covid-19-one-month.html>
- Childs, Marquis (1948) [1936] *Sweden, The Middle Way*. Pelican Books.
- Engzell, Per & Frey, Arun & Verhagen, Mark, D. (2021) Learning loss due to school closures during the COVID-19 pandemic. Proc. National Academy of Sciences of the United States of America. <https://www.pnas.org/content/118/17/e2022376118>
- Fairclough, Norman (2015) [1989] *Language and Power*. Routledge.
- Giritli Nygren, Katarina & Olofsson, Anna (2021) Swedish exceptionalism, herd immunity and the welfare state. *Current Sociology Monograph* 69 (4), 529–546.
- Helske, Satu & Ylöstalo, Hanna & Koskinen, Henri (2021) Samassa myrskyssä mutta eri veneissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 86 (2021), 5–6.
- Jæger, Mads & Blaabæk, Hoppe (2020) Inequality in learning opportunities during Covid-19. *Research in Social Stratification and Mobility* Volume 68, August.
- Jallinoja, Pii & Väliavironen, Esa (2021) Suomalaisten luottamus instituutioihin ja asiantuntijoihin COVID19-pandemiassa. *Media & viestintä* 44 (1), 1–24.
- Meeter, Martijn (2021) *Primary school mathematics during Covid-19*. Amsterdam: Research Institute, Vrije Universiteit.
- MHLW (28.1.2020) Shingata koronauirus ni kanren shita haien no kanja no hassei ni tsuite (6 reime). https://www.mhlw.go.jp/stf/newpage_09503.html (luettu 29.1.2022)
- MHLW (22.4.2020) Shingata koronauirus kansenshōtaisaku no jōkyōbunseki – teigen. <https://www.mhlw.go.jp/content/10900000/000624048.pdf> (luettu 29.1.2022)
- Savisalo, Oskari (2021) Lastensuojelu COVID-19-epidemian etäopetusjakson aikaisessa julkisessa keskustelussa. *Yhteiskuntapolitiikka* 86 (2021), 92–101.
- van de Werfhorst, Herman (2021) Inequality in learning is a major concern after school closures. Proc. National Academy of Sciences of the United States of America. https://www.pnas.org/content/118/20/e2105243118?utm_source=TrendMD&utm_medium=cpc&utm_campaign=Proc_Natl_Acad_Sci_U_S_A_TrendMD_0

Aineistolähteet

- AS (27.2.2020) Shushō, zenkoku shōchūkōkō ni sangatsu futsuka kara no rinjikyūkō wo yōsei. Uutinen. https://digital.asahi.com/articles/AS-N2W652BN2WULFA03L.html?iref=pc_ss_date_article
- AS (28.2.2020a) Zenkoku issei kyūkō eikyō no keigen ni zenryoku sosoge. Pääkirjoitus. https://digital.asahi.com/articles/DA3S14382477.html?iref=pc_ss_date_article
- AS (28.2.2020b) Zenkoku issei no kyūkō, kansenyokushi kōka wa? Ishi mo mikata ga wareru. Uutinen. https://digital.asahi.com/articles/ASN2W7T1R-N2WUBQU008.html?iref=pc_ss_date_article
- AS (28.2.2020c) Totsuzen no “kyūkō”, konran – shiken wa, nyūshi wa, sotsugyōshiki wa – shingatahaien. Uutinen. https://digital.asahi.com/articles/DA3S14382598.html?iref=pc_ss_date_article
- AS (29.2.2020) Kyūkō no ketsudan omomi ni miao setsumei wo. Pääkirjoitus. https://digital.asahi.com/articles/DA3S14384067.html?iref=pc_ss_date_article
- AS (21.3.2020) Kyūkō, muzukashii handan todōfuken gotonara ”Tōkyō zutto...”. Uutinen. https://digital.asahi.com/articles/ASN3N7GYFN3NUTIL01G.html?iref=pc_ss_date_article
- AS (25.3.2020) Yajima, Daisuke & Ujioka, Mayumi & Mikami, Hajime. ”Kyōshitsu de misshū suru nado iwaretemo” gakkō saikai he tomadou genba. Uutinen. https://digital.asahi.com/articles/ASN3S-6T2GN3SUTIL02J.html?iref=pc_ss_date_article
- AS (2.4.2020) Segawa, Shigeko. Shingata korona kansen, kodomo mo keikai wo – keishō ga ōi ga jūshōka mo. Uutinen. https://digital.asahi.com/articles/ASN4174K9N41PLBJ004.html?iref=pc_ss_date_article
- AS (3.4.2020) Kyūkō no keizoku - manabu kenri, mamoru chie wo. Pääkirjoitus. https://digital.asahi.com/articles/DA3S14427670.html?iref=pc_ss_date_article
- AS (28.4.2020) Noguchi, Kenta. Kokunai no korona, Bukan de wa naku, Ōshū kara denpa? Kansenkenchō he. Uutinen. <https://www.asahi.com/articles/ASN4X5V9PN4WULBJ00X.html>
- DN (1.3.2020) Carlsson Tenitskaja, Alexandra. Folkhälsomyndigheten: ”Barn smittar inte i samma utsträckning som vuxna”. Uutinen. <https://www.dn.se/nyheter/sverige/folkhalsomyndigheten-barn-smittar-inte-i-samma-utstrackning-som-vuxna/>
- DN (1.3.2020) Kommun trotsar myndighetens coronaråd. Uutinen. <https://www.dn.se/nyheter/sverige/kommun-trotsar-myndighetens-coronarad/>
- DN (8.3.2020) Wolodarski, Peter. Ursäkta, måste vi vara plågsamt långsamma? Pääkirjoitus. <https://www.dn.se/ledare/peter-wolodarski-ursakta-maste-vi-vara-plagsamt-langsamma/>
- DN (18.3.2020) Örstadius, Kristoffer, Delin, Mikael & Holmström, Mikael. Så ser grannländerna på Sveriges hantering av viruset. Uutinen. <https://www.dn.se/nyheter/sverige/sa-ser-grannlanderna-pa-sveriges-hantering-av-viruset/>
- DN (20.3.2020) Erba, Augustin. Under spanska sjukhan skickades barnen till skolan – det räddade dem. Näkökulma. <https://www.dn.se/nyheter/varlden/under-spanska-sjukan-skickades-barnen-till-skolan-det-raddade-dem/>
- DN (19.5.2020) Letmark, Peter. Så kan barns immunsystem skydda dem från att bli allvarligt sjuka i covid-19. Uutinen. <https://www.dn.se/nyheter/sverige/sa-kan-barns-immunsystem-skydda-dem-fran-att-bli-allvarligt-sjuka-i-covid-19/>
- HS (14.3.2020a) Mutanen, Annikka. Epidemiaa ei enää yritetä estää vaan hidastaa. Uutinen.
- HS (14.3.2020b) Mykkänen, Pekka. Kiina saattoi selvittää pahimmasta. Näkökulma.
- HS (22.3.2020a) Konttinen, Jussi. Kotona Siperiassa. Kolumni.
- HS (27.3.2020) Puttonen, Mikko. Lapsikin voi sairastua vakavasti. Uutinen.
- HS (17.4.2020) Puttonen, Mikko. Lasten rooli viruksen leviämisessä on epäselvä. Uutinen.
- HS (4.5.2020) Vainio, Sara. Lapset tartuttavat ehkä yhä lailla. Uutinen.
- HS (6.5.2020) Puttonen, Mikko. Koulujen avaaminen on tieteen valossa ristiriitaista. Uutinen.

Muut medialähteet

- HS (18.3.2020) Airola, Laura. Opetus ja opiskelu jatkuvat etänäkin. Uutinen.
- HS (19.3.2020) Sievinen, Anna. Etäkouluun kannattaa valmistautua. Uutinen.
- HS (22.3.2020b) Opettajain taidot ovat nyt arvossa. Pääkirjoitus.

TIIVISTELMÄ

Kaisa Kangas: Auki vaiko kiinni? Kouluja koskeva koronakeskustelu Suomen, Ruotsin ja Japanin valtalehdissä

Analysoin Suomen, Ruotsin ja Japanin koulujen sulkemista koskevaa lehdistökeskustelua koronakeväänä 2020 kolmen valtalehden (Helsingin Sanomat [HS], Dagens Nyheter [DN] ja Asahi shinbun [AS]) kirjoitusten pohjalta. Kiinnostuksen kohteena on, miten lehdet käsitelivät tieteellistä tietoa ja joskus keskenään ristiriitaisia asiantuntijamielipiteitä koulukeskustelun yhteydessä. Tarkastelen tilannetta saksalaisen käsiteparin *das Sein* ja *das Sollen* kautta. *Sein* viittaa siihen, miten asiat ovat. *Sollen* kuvaa asioiden toivottua tilaa, sitä miten niiden pitäisi olla. Tutkin, kuinka keskustelussa esiintyvät erimielisyydet rakentuvat *Sein*- ja *Sollen*-argumenteista. Aineistona käytän kirjoituksia, joissa käsiteltiin koronavirukseen liittyvää tieteellistä tietoa. Analysoin niitä laadullisen lähiluvun kautta. Poliittinen kysymys koulujen sulkemisesta kytkeytyi tieteellisiin kysymyksiin lasten sairastuvuudesta ja tartuttavuudesta. Tutkimustiedon ollessa epävarmaa alustavia tutkimustuloksia saatettiin käyttää perustelevaan niin koulujen sulkemista kuin auki pitämistäkin. Joskus eri asiantuntijat päätyivät erilaisiin mielipiteisiin (*Sollen*), vaikka tieteelliset tilannekuvat (*Sein*) olisivat olleet samanlaiset. DN:n haastattelemat asiantuntijat toivat alusta alkaen keskusteluun koulun yhteiskunnallisen ja sosiaalisen merkityksen, kun taas HS:ssa asiantuntijalausunnat keskittyivät aluksi epidemiologisiin *Sein*-kysymyksiin.

KIRJOITTAJA

Kangas, Kaisa, FT, FM, vapaa tutkija (kaisa.kangas[at]helsinki.fi)

Tarkastelluista lehdistä AS oli kriittisin vallanpitäjiä kohtaan ja kritisoi pääministeriä siitä, että tämä pyysi vastoin asiantuntijasuosituksia kouluja sulkemaan. DN:ssa käytiin keskustelua erilaisista näkökulmista. Ruotsin kansanterveysviranomaiset halusivat pitää koulut auki, mutta tätä linjaa kritisoiitiin näkökulmakirjoituksissa. HS ei kritisoinut koulujen siirtymistä etäopetukseen käytännössä lainkaan, vaan kouluihin liittyvä keskustelu alkoi vasta huhtikuussa kun pohdittiin niiden avaamista. Kriittisistä näkökulmakirjoituksista huolimatta DN:n uutisissa painottuivat virallista linjaa tukevat näkemykset. Uutisoinnista välittyi kuva, etteivät lapset juurikaan leviätä tautia. HS ja AS olivat uutisoinnissaan varovaisempia ja pyrkivät tasapainottelemaan erilaisten näkökulmien välillä. DN saattoi rakentaa vastakkainasettelua ruotsalaisten ja ulkomaalaisten asiantuntijoiden välille. DN:n kirjoituksissa ja lehden haastattelevien asiantuntijoiden lausunnoissa oli koulusulun epidemiologisten vaikutusten lisäksi vahvasti esillä koulun sosiaalinen ja yhteiskunnallinen merkitys. Etäopetukseen siirryttäessä HS:n uutisointiin oli sisäänrakennettuna subjekti-positio, jossa ideaalinen lukija oli etätyötä tekevä vanhempi. Ne vanhemmat, joilla ei ollut mahdollisuutta etätyöhön, jäivät uutisoinnissa näkymättömiksi. AS:n kirjoituksissa äänen saivat myös esimerkiksi työssäkäyvät äidit ja yksinhuoltajat, joille koulusulku aiheutti hankaluuksia.